

TARIXNI O'RGANISHDA MEDIA VOSITALARINING TA'SIRI

*Turdaliyeva Muhayyo Mahammadaliyevna, O'zbekiston Milliy axborot
agentligi Media markazi katta muharriri*

THE IMPACT OF MEDIA TOOLS IN STUDYING HISTORY

*Turdaliyeva Muhayyo Mahammadaliyevna, Senior Editor, Media Center,
National Information Agency of Uzbekistan*

ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ

*Турдалиева Мухайё Махаммадалиевна, старший редактор Медиа-
центра Национального информационного агентства Узбекистана*

<https://orcid.org/0009-0008-9593-977X>

977X

e-mail:

muhayyo.ilmiy@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada tarixni media vositalari orqali o'rgatishning pedagogik va madaniy ahamiyati jadidlar obrazlari misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy media, xususan, televideniye va YouTube platformalarida yaratilayotgan tarixiy ko'rsatuvlarning tarixiy tafakkur, milliy xotira va tanqidiy fikrlashni shakllantirishdagi o'rni yoritilgan. Fitrat, Cho'lpon, Abdulla Qodiriy va Munavvarqori kabi jadid namoyandalarining mediaviy talqini orqali tarixiy shaxs obrazining vizual, audio va emotsional ta'sir vositalari yordamida qayta yaratilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, tarixiy fakt va badiiy talqin o'rtasidagi muvozanat masalasi hamda media mahsulotlariga tanqidiy yondashuv zarurati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: media va tarix, tarixiy xotira, jadidlar, tarixiy obraz, YouTube, multimedia, tarixni o'qitish, tanqidiy fikrlash.

Abstract: This article examines the impact of media tools on history education through the representation of Jadid figures. The study focuses on the role of modern media, particularly television and YouTube platforms, in shaping historical thinking, national memory, and critical analysis skills. Through the media portrayals of Fitrat, Cholpon, Abdulla Qodiriy, and Munavvarqori, the article analyzes how historical images are reconstructed using visual, audio, and emotional elements. Special attention is given to the balance between historical facts and artistic interpretation, as well as the necessity of a critical approach to historical media content.

Keywords: media and history, historical memory, Jadids, historical image, YouTube, multimedia, history education, critical thinking.

Аннотация: В статье анализируется влияние медиа-средств на изучение истории на примере образов джадидов. Рассматривается роль современных медиа, в частности телевидения и платформы YouTube, в формировании исторического мышления, национальной памяти и критического восприятия исторической информации. На материале медийных интерпретаций деятельности Фитрата, Чулпана, Абдуллы Кадыри и Мунавваркары раскрываются особенности визуального, аудиального и эмоционального воздействия на аудиторию. Особое внимание уделяется проблеме соотношения исторического факта и художественной интерпретации, а также необходимости критического подхода к медиа-контенту исторической направленности.

Ключевые слова: медиа и история, историческая память, джадиды, исторический образ, YouTube, мультимедиа, преподавание истории, критическое мышление.

Kirish. Tarix va undagi voqealar hamisha kunda ham moziyga qiziqish, haqiqatni anglash, qiziqarli va sirli bo'lib kelgan. O'tmishda va hozirgi dalillash jamiyat rivoji uchun asos bo'lib xizmat

qilib kelmoqda. Zamonaviy ta'lim sohasida tarixni o'qitishning metodlari, uslublari va turli xil fanlar bilan uyg'unlashuvi oshib bormoqda. Ayni uslublardan biri media yutuqlaridan foydalangan holda tarixni, undagi tarixiy qahramonlarning obrazini o'quvchilar, kuzatuvchilar ko'z o'ngida va tasavvurida yanada jonliroq tasvirlash, yaqindan tanishishga undash, qiziqishni oshirish mumkin. Tarixiy ma'lumotlar, sanalar, voqealar shunchalik ko'pki, uni hamisha ham xotirada saqlab qolish qiyinchilik tug'diradi. Tarix o'qitishda ayni muammoni bartaraf qilishga yordam beradigan zamonaviy metodlardan biri albatta, mediadan keng foydalanishdir. "Tarixiy ma'lumotlar ko'pincha vaqt, joy, sabab-oqibat zanjiri va shaxslar o'rtasidagi murakkab bog'lanishlarni o'z ichiga oladi. Multimedia vositalari ushbu murakkablikni yangi lashtiradi va o'quvchilar ongida aniq, mantiqiy va tizimli tarixiy tasavvur hosil qiladi"[1.4].

Adabiyotlar tahlili. Vizual va audio mahsulotlardan foydalangan holda, zamonaviy ta'lim berish, klassik uslublari bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarga tarixiy voqealarni yaxlit idrok etish imkoniyatini shakllantiradi. A.Kozma va R.Anderson animatsiya va interaktiv xaritalar tarixiy jarayonlarni fazoviy va vaqt jihatidan to'g'ri idrok etishga yordam berishini ta'kidlaydi. V.J.Mayer va S.Moreno multimedia vositalari o'quvchilarning diqqatini saqlash va faol ishtirokini ta'minlashda muhim ekanini ko'rsatadi. Sh.T.Ergashev elektron darsliklar, virtual muzeylar va videomateriallar tarixiy bilimni chuqurlashtirish bilan birga tanqidiy fikrlashni rivojlantirishini asoslaydi. A.X.Raxmonov tadqiqotlarida multimedia asosida tarixiy ma'lumotlarni o'zlashtirish samaradorligi an'anaviy metodlardan yuqori ekani aniqlangan. B.Jonassenning konstruktivistik yondashuviga ko'ra, multimedia texnologiyalari tarixni faol o'zlashtirish uchun qulay ta'lim muhitini yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Zamonaviy media vositalari, xususan, YouTube platformasida joylashtirilgan tarixiy ko'rsatuvlar orqali milliy tariximizdagi muhim shaxslar obrazini ommaga yetkazish samarali usullardan biriga aylanib bormoqda. Fitrat, Cho'lpon, Abdulla Qodiriy va Munavvarqori kabi jadid namoyandalarning hayoti va faoliyati mediaviy talqinda berilishi tomoshabinlar, ayniqsa yoshlar ongida tarixiy

shaxslarni jonli, tushunarli va esda qolarli obraz sifatida qabul qilishga xizmat qiladi. Mamlakatimizda tarixni ommalashtirish va ilmiy asosda yoritishga qaratilgan media mahsulotlar muhim o'rin egallaydi. Xususan, O'zbekiston tarixi telekanalida namoyish etilayotgan "Afsona va haqiqat", "Tarix maydoni", "Oltin meros" kabi ko'rsatuvlar orqali tarixiy voqealar, shaxslar va jarayonlar ilmiy manbalar asosida tahlil qilinib, keng tomoshabinlar auditoriyasiga yetkazilmoqda. Ushbu ko'rsatuvlar tarixiy haqiqatni ochib berish, afsonaviy talqinlar bilan ilmiy faktlar o'rtasidagi farqni ko'rsatish hamda tomoshabinlarda tanqidiy va tarixiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlarda kun.uz o'zining ilmiy asoslarga ega tarixiy ko'rsatuvlari bilan ajralib turadi. Masalan, O'zbek xonliklari to'g'risidagi "Tashkil topish, yuksalish va xotima" https://www.youtube.com/watch?v=R_E824RfEd4 kabi ko'rsatuvlari, yoki "Ko'hna tarix" rukniga kirgan

<https://www.youtube.com/watch?v=kUnhfc5OfV4> hujjatli filmlariga tarixchi olimlar ham jalb qilingan. Ko'rsatuv davomida tarix fanlari doktori, dotsent Ozoda Rahmatullayeva, filologiya fanlari doktori, professor Hamidulla Dadaboyev, tarix fanlari doktori, professor Shohista O'ljayeva, tarix bo'yicha falsafa fanlari doktori Nizomiddin Gulboyev va boshqa ko'plab olimlarning fikrlarini tinglashimiz va ular bilan jonli suhbatlarni ko'rishimiz mumkin. Daryo.uz ham bu borada ko'plab ko'rsatuvlarga ega. Medianing tarixni yoritishdagi ahamiyati oshib borishi bilan birga tarixiy kontentlar ham ko'payib bormoqda. "Qurultoy" <https://www.youtube.com/watch?v=Je8topetVDY>, Oyina.uz <https://www.youtube.com/watch?v=LEL8EQfDWbc>.

Shuningdek ko'plab erkin tarzda kontent olib boruvchilar ham oshib bormoqda "Alimoff" <https://www.youtube.com/watch?v=BSJLcrf5cbA>, "Qahvali suhbatlar" <https://www.youtube.com/watch?v=SFCQHgo1Sag>.

Tarixni media vositalari orqali yoritish amaliyoti deyarli barcha rivojlangan davlatlarda ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida shakllangan. Dastlab televideniye orqali namoyish etilgan tarixiy ko'rsatuvlar va hujjatli filmlar keng auditoriyani qamrab olgan bo'lsa, keyingi bosqichda tarixiy-dramatik seriallarning ommalashuvi kuzatildi. Tadqiqotchilar ta'kidlashicha, 2006-yildan boshlab YouTube kabi raqamli platformalarda tarixiy

kontent, jumladan, tarixiy ko'rsatuvlar va hujjatli videomateriallarni yaratish va tarqatish sezilarli darajada ortdi. Mazkur jarayon tarixiy bilimlarni ommalashtirish bilan bir qatorda, ularni zamonaviy vizual va interaktiv shakllarda taqdim etish imkoniyatini kengaytirdi. Masalan "2006-yilda internetning iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda 65-75%ga kirib borishiga erishilganligi, o'qitish va o'rganishda ommaviy axborot vositalarining ta'siri ustunlik qila boshladi. 2005-yilda Qo'shma Shtatlardagi eng yirik universitet masofaviy va taqsimlangan ta'limga ega bo'lgan Phoenix universiteti edi"[2.167-168].

Aslida, har qanday media mahsuloti muayyan g'oya, qarash yoki qadriyatni targ'ib etishga xizmat qiladi, shu ma'noda u ta'limning o'ziga xos shakli sifatida namoyon bo'ladi. Media orqali uzatilayotgan axborot tomoshabin ongiga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatib, bilim, munosabat va tasavvurlarni shakllantirishga yo'naltirilgan bo'ladi. YouTube'dagi tarixiy ko'rsatuvlarda **vizual obrazning kuchi** alohida ahamiyat kasb etadi. Tarixiy qahramonlarning fotosuratlar, hujjatli lavhalar, xaritalar, animatsiyalar va sahnalashtirilgan epizodlar orqali voqealar ketma-ketligi aniq va tizimli tarzda namoyish etiladi. Bu esa tarixiy faktlarni abstrakt ma'lumotlar sifatida emas, balki muayyan makon va zamonda sodir bo'lgan real jarayon sifatida idrok etishga yordam beradi.

Shuningdek, **emotsional ta'sir vositalari** – drama elementlari, musiqiy fon, ovoz ohangi va diktir nutqi tomoshabinning diqqatini jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, jadidlar hayotidagi fojeali voqealar musiqiy dramatisatsiya orqali berilganda, tarixiy hodisalarning ruhiy-psixologik mazmuni yanada chuqurroq anglashiladi. Bu holat o'quvchilarda tarixiy shaxslarga nisbatan empatiya va qiziqish uyg'otadi.

Biroq mediada tarixni yoritishda **tarixiy fakt va badiiy talqin chegarasi** masalasi alohida e'tiborni talab etadi. Ayrim ko'rsatuvlarda dramatik ta'sirni kuchaytirish maqsadida tarixiy voqealarga subyektiv baho berilishi yoki ayrim tafsilotlarning badiiylashtirilishi kuzatiladi. Shu sababli tarixiy kontentni ta'lim jarayonida qo'llashda o'qituvchi tomonidan ilmiy manbalar bilan qiyosiy tahlil olib

borilishi muhim hisoblanadi. Bu yondashuv o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mediada namoyish etilayotgan barcha ko'rsatuv va mahsulotlarga ham to'laqonli ishonib bo'lmaydi. Ayrim hollarda tarixiy mavzudagi media mahsulotlari shou elementlariga asoslanib, yetarli darajada dalillanmagan yoki ilmiy manbalarga tayanmagan talqinlarni ilgari suradi. Natijada tarixiy haqiqat badiiy bo'yoqlar ostida xiralashib boradi. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, "Ilgari ishonchli bo'lgan axborot va ko'ngilochar manbalar o'z yo'lini yo'qotdi. Iste'molchi sifatida bizda tanlash imkoniyati ko'p, biroq fuqaro sifatida biz yolg'on ma'lumotlar va noto'g'ri talqinlar ko'pligi bilan yuzma-yuz kelmoqdamiz"[3]. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, media vositalari yordamida tarixiy qahramonlar obrazini yoritish tarixiy xotirani mustahkamlashga, murakkab tarixiy jarayonlarni soddalashtirib tushuntirishga, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va muhokama qilish faolligini oshirishga imkon yaratadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy media, xususan, YouTube platformasidagi tarixiy ko'rsatuvlar tarixni o'qitishda samarali pedagogik vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Ular tarixiy ma'lumotlarni vizual, audio va emotsional shaklda taqdim etish orqali o'quvchilarning bilimni qabul qilish va eslab qolish darajasini oshiradi. Ayniqsa, Fitrat, Cho'lpon, Abdulla Qodiriy va Munavvarqori kabi tarixiy shaxslarning mediaviy obrazlari milliy o'zlikni anglash va tarixiy ongni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, tarixiy faktlarning ilmiy aniqligini saqlash va badiiy talqin bilan fakt o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash ta'lim jarayonining muhim sharti bo'lib qolaveradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.R.G'aniyev. Multimedia vositalarining tarix fanini o'qitishdagi didaktik afzalliklari // Inter education & global study. 2025. B.4.
2. Terry Anderson. Characteristics Of Interactive Online Learning Media// Published by AU Press, Athabasca University. 2011. B.484.
3. Natalie Fenton, Des Freedman, Justin Schlosberg, Lina Dencik. The Media Manifesto// Polity. 2020. B.140.

